

Mgr Niemotko Rafał: Dopuszczalność testamentu wspólnego na terenie Hiszpanii

Uniwersytet w Białymstoku

Wprowadzenie

Sporządzenie testamentów wspólnych na gruncie polskiego prawa cywilnego jest zakazane (zgodnie z art. 942 Kodeksu cywilnego¹⁵⁴ - testament może zawierać rozrządzenia tylko jednego spadkodawcy). Doktryna postuluje jednak, aby tego typu rozrządzenia na wypadek śmierci były dopuszczalne, w szczególności pomiędzy małżonkami¹⁵⁵. Na terenie Hiszpanii sporządzanie testamentów wspólnych jest jednocześnie zakazane i dozwolone. Mianowicie, z zakazem sporządzania testamentów wspólnych spotkamy się w powszechnym prawie cywilnym hiszpańskim zaś z dopuszczalnością w regulacjach praw cywilnych niektórych Wspólnot Autonomicznych. Z sześciu, stanowiących własne prawo cywilne, aż cztery w swoich ustawodawstwach wprowadzają instytucję testamentu wspólnego. Testament wspólny występuje w Nawarze, Aragonii, Galicji, Kraju Basków, a jego brak jest domeną ustawodawstwa Katalonii i Balearów. Kompetencja do stanowienia własnego prawa cywilnego przez Wspólnoty Autonomiczne wypływa z Konstytucji oraz ze Statutów o Autonomii. Art. 149 ust. 1 pkt 1^A Hiszpańskiej Konstytucji (*Constitución Española, Boletín Oficial de Estado, número 311, 29 XII 1978*) stanowi, że państwo ma wyłączną kompetencję w materii legislacji cywilnej, jednak bez uszczerbku dla konserwowania, modyfikacji i rozwoju przez Wspólnoty Autonomiczne prawa cywilnego, lokalnego oraz specjalnego tam gdzie istnieją¹⁵⁶.

W prawach cywilnych wskazanych wyżej czterech Wspólnot Autonomicznych regulacje dotyczące testamentu wspólnego są, choć ramowo podobne, to jednak często różnorodne w zakresie wymaganej formy, podmiotów testujących, możliwości jednostronnego odwołania, dysponowania majątkiem *inter vivos*, czy też kwestii ważności rozrządzeń po orzeczeniu nieważności małżeństwa, rozwodu, separacji. Testament wspólny nie zawsze jest też przez ustawodawców Wspólnot Autonomicznych nazywany testamentem

¹⁵⁴ Ustawa z dnia 23 IV 1964 (dalej: KC).

¹⁵⁵ A. Doliwa: *Zakaz zawierania umów o spadek po osobie żyjącej*, „Edukacja Prawnicza” nr 5/2008, dostępny w Internecie [14.01.2015 r.]:

<http://www.edukacjaprawnicza.pl/artykuly/artukul/a/pokaz/c/artukul/art/zakaz-zawierania-umow-o-spadek-po-osobie-zyjacej.html>.

¹⁵⁶ M. A. López Suárez: *El testament mancomunado en la ley de derecho civil de Galicia*, Coruña 2002, s. 37.

wspólnym (*testamento mancomunado*), np. w Nawarze instytucja ta nazywa się testamentem braterstwa (*testamento de hermandad*)¹⁵⁷, a w Kraju Basków instytucji tej przypisuje się dwie nazwy: testament wspólny lub braterstwa¹⁵⁸.

Testament wspólny w prawach Wspólnot Autonomicznych ma głęboką tradycję prawną. W Kraju Basków był on już dopuszczany przez Stare Prawo (*Fuero Viejo*) z 1452, a następnie przez Nowe Prawo (*Fuero Nuevo*) z 1527. W Nawarze, odwołania do wspólnych rozrządzeń na wypadek śmierci pojawiały się w prawach niektórych miast (np. Tudeli). W sposób zaś jednoznaczny testament braterstwa został uregulowany w Prawie Generalnym (*Fuero General*) i art. 41 Parlamentu Pampeluny z 1765-1766. W prawach miast Aragonii kwestia testamentu wspólnego była poruszana w sposób pośredni (nie została jednak uregulowana w ogólnym prawie Aragonii - *Obervantiae*). Z kolei Galicja w okresie przed wydaniem hiszpańskiego kodeksu cywilnego w 1889 nie posiadała autonomii ustawodawczej. Tym niemniej jednak, testament wspólny wykształcony był tam w prawie zwyczajowym¹⁵⁹.

Zakaz sporządzania testamentu wspólnego w powszechnym prawie hiszpańskim

W powszechnym prawie hiszpańskim, podobnie jak w polskim, jedną z podstawowych cech testamentu jest jego indywidualny charakter. Art. 669 hiszpańskiego Kodeksu cywilnego nie pozostawia co do tego faktu żadnych wątpliwości stanowiąc, że dwie albo więcej osób nie mogą testować wspólnie lub w jednym dokumencie, choćby robiły to dla pożytku wzajemnego, lub też na korzyść osoby trzeciej¹⁶⁰.

W prawie hiszpańskim sprzed obowiązywania kodeksu cywilnego dozwolone było sporządzenie testamentu wspólnego. Była to instytucja popularna nie tylko pomiędzy małżonkami, ale również z chęcią wykorzystywana przez narzeczonych, dzieci i rodziców

¹⁵⁷ Art. 199 Ustawy 1/1973, z 1 III, mocą której ustanawia się Zbiór Prawa Cywilnego Autonomicznego Nawarry lub Nowe Prawo (*Ley 1/1973, de 1 III, por la que se aprueba la Compilación del Derecho Civil Foral de Navarra o Fuero Nuevo- Bioletín Oficial de Estado, número 57, de 7 III 1973*) (dalej: Ustawa 1/1973).

¹⁵⁸ Art. 49 Ustawy 3/1992 z 1 VII, Baskiskiego Autonomicznego Prawa Cywilnego (*Ley 3/1992, de 1 VII, de Derecho Civil Foral Vasco- Bioletín Oficial de Estado, número 39, de 25 II 2012; Bioletín Oficial del País Vasco, número 153, de 7 VIII 1992*) (dalej: Ustawa 3/1992).

¹⁵⁹ M. A. López Suárez: *El testamento...* jw., s. 26-31.

¹⁶⁰ *Real Decreto de 24 VII 1889 por el que se publica el Código Civil Bioletín Oficial de Estado, número 206, de 25 VII 1889*, dalej: HKC.

oraz rodzeństwo¹⁶¹. Ustawodawca jednak postanowił zmienić tę regulację, biorąc za przykład kodeks cywilny francuski, uzasadniając swój wybór tym, że wspólne testowanie stwarza zagrożenie zjednywania sobie woli, braku wystarczającej swobody testowania oraz możliwości oszustwa, które może się zdarzyć przy testamentie wspólnym, gdy dwie osoby go sporządzą, a następnie jedna odwoła swoje rozrządzenia¹⁶².

Przedmiotowy zakaz dotyczy sytuacji, w którym różne osoby wykorzystują jeden dokument, aby sporządzić rozrządzenia ostatniej woli niezależne od siebie, jaki i skoordynowane, wzajemnie zależne. Dopuszczalnym jest jednak sporządzenie kilku testamentów indywidualnych, niezależnych, co do których umówiono się, aby zawierały one wspólne wytyczne, bądź postanowienia zależne, wzajemne. Tym, co sprawia, że testament zostaje uznany za testament wspólny, to jedność dokumentu, jako wspólnego narzędzia dokonywania rozrządzeń *mortis causa* kilku osób¹⁶³. Tak też, po analizie problemu stwierdza M. Cuadrado Iglesias, wskazując, że nieważność rozrządzenia testamentowego zgodnie z art. 669 HKC rodzi jedynie jedność dokumentu¹⁶⁴.

Istota i rodzaje testamentu wspólnego

F. García Vicente, D. Arubés Aisa, P. Albiol Mares wskazali, iż „wyróżniamy trzy typy testamentu wspólnego. Pierwszy, kiedy dwie osoby udają się do notariusza i testują w tym samym czasie, jedno po drugim. W takim przypadku związek jest wyłącznie formalny. O drugim rodzaju mówimy wtedy, kiedy dwie osoby testują w tym samym czasie, a rozrządzają w większości przypadków majątkiem wspólnym, ale bez zaznaczenia, że rozrządzenia mają być wzajemnie zależne. Z trzecią formą wspólnego testowania mamy do czynienia, gdy zajdzie korespektywność, co oznacza, że żaden z testatorów nie rozrządzałby swoim mieniem, gdyby drugi nie robił tego samego. Taki testament wspólny jest najbardziej złożony i rodzi najwięcej problemów.”¹⁶⁵ Takiego rozróżnienia dokonuje też M. Cuadrado Iglesias, wskazując na istnienie trzech rodzajów testamentu wspólnego - *testamentum merae*

¹⁶¹ M. Cuadrado Iglesias: *El testamento mancomunado en el Ordenamiento jurídico español después de la Ley de 24 diciembre 1981, Estudio del derecho civil al homenaje al profesor José Beltrán de Heredia y Castaño*, red. E. Llams, Salamanca 1984, s. 120.

¹⁶² F. Capilla, A. M. López, E. Roca, R. Valpuesta, V.L. Montés: *Derecho de sucesiones*, Valencia 1992, s. 103.

¹⁶³ Tamże.

¹⁶⁴ M. Cuadrado Iglesias: *El testamento...* jw., s. 121-124.

¹⁶⁵ F. García Vicente, D. Arubés Aisa, P. Albiol Mares: *El testamento mancomunado*, [w:] *Terceros encuentros del foro de derecho aragones*, Zaragoza 1994, s. 9.

*simultaneum, reciprocum i correspectivum*¹⁶⁶. Spotykamy się z taką klasyfikacją również w doktrynie polskiego prawa¹⁶⁷.

W doktrynie prawa polskiego, gdzie na mocy art. 942 KC wspólne testowanie jest zabronione, przeważa opinia, że termin „testament” oznacza „dokument”, nie „czynność prawną”. Istnieją jednak poglądy przemawiające za tym drugim rozwiązaniem, czy też wskazujące, iż „testament” to „forma oświadczenia woli”¹⁶⁸. Takich wątpliwości nie pozostawia regulacja art. 669 HKC, która zabrania sporządzania testamentu przez dwie lub więcej osób w jednym dokumencie.

M. Cuadrado Iglesias stwierdził: „co najbardziej charakterystyczne i esencjalne w testamencie wspólnym, to jest jego aspekt formalny, jedność dokumentu”¹⁶⁹. Tak też ustawodawstwa Wspólnot Autonomicznych wymagają właśnie jedności dokumentu, mającego zawierać wspólne rozrządzenia. Art. 187 Ustawy 2/2006 z 14 VII, Prawa Cywilnego Galicji¹⁷⁰ stanowi, że testament wspólny może być sporządzony w jednym akcie notarialnym. Podobnie art. 199 Ustawy 1/1973, regulującej prawo cywilne Nawarry (testament braterstwa jest testamentem sporządzonym na jednym dokumencie), art. 49 baskijskiej Ustawy 3/1992 (małżonkowie mogą rozrządzać wspólnie swoimi dobrami tylko w jednym dokumencie za pomocą testamentu wspólnego albo braterstwa) oraz art. 406 ust. 3 Rozporządzenia Ustawowego Rządu Aragonii 1/2011, z 22 III, mocą którego ustanawia się pod tytułem „Kodeks Prawa Autonomicznego Aragonii” Tekst Zmieniający Prawa cywilne aragońskie (przy pomocy testamentu wspólnego dwie osobie rozrządzają za pomocą jednego dokumentu)¹⁷¹.

Podmioty testujące

Art. 199 Ustawy 1/1973, regulującej prawo cywilne Nawarry stanowi, że testament braterstwa jest zawierany w jednym dokumencie przez dwie albo więcej osób. Nie ma tam

¹⁶⁶ M. Cuadrado Iglesias: *El testamento...* jw., s. 124.

¹⁶⁷ K. Osajda: *Komentarz do art. 942 Kodeksu cywilnego*, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz. T III. Spadki*, red. K. Osajda, Warszawa 2013, s. 268.

¹⁶⁸ Tamże, s. 270-271.

¹⁶⁹ M. Cuadrado Iglesias: *El testamento...* jw., s. 124.

¹⁷⁰ *Ley 2/2006, de 14 de junio, de Derecho Civil de Galicia- Boletín Oficial de Estado, nr 191, de 11 VIII 2006; Diario Oficial de Galicia, nr 124, de 29 VI 2006* (dalej: Ustawa 2/2006).

¹⁷¹ *Decreto Legislativo 1/2011, de 22 III, del Gobierno de Aragón, por el que se aprueba, con el título de „Código del Derecho Foral de Aragón”, el Texto Refundido de las Leyes civiles aragonesas- Boletín Oficial de Aragón, número 63 de 29 III 2011* (dalej: Rozporządzenie 1/2011).

wymogu, aby osoby te były małżonkami, czy też połączone więzami pokrewieństwa. Wartym zauważenia jest jednak fakt, że to właśnie wśród małżeństw testament braterstwa cieszy się największą popularnością, a nawet większość z nich wybiera właśnie ten rodzaj testamentu do sporządzenia swojej ostatniej woli¹⁷².

Podobną regulację zawiera art. 187 ust. 1 Ustawy 2/2006 Prawa Cywilnego Galicji. Mówi on, że testament wspólny jest zwierany przez dwie lub więcej osób w jednym dokumencie. Tym niemniej jednak ust. 2 tego samego przepisu stanowi, że tylko małżonkowie mogą zawrzeć w testamencie wspólnym rozrządzenia korespektywne. Przez korespektywność rozumie się tutaj rozrządzenia majątkowe, których skuteczność będzie wzajemnie uwarunkowana przez oświadczenia woli obojga testatorów, o czym wspomina art. 187 ust. 3, dodający gwoli uzupełnienia, że owej korespektywności nie wolno domniemywać. Należy również nadmienić, że obowiązująca Ustawa 2/2006 uchylila dotyczące testamentu wspólnego regulacje z Ustawy 4/1995 Prawa Cywilnego Galicji, w której art. 137 stanowił, że tylko małżonkowie posiadający obywatelstwo galicyjskie mogą sporządzić testament wspólny¹⁷³.

Podobna tendencja rozszerzająca zakres podmiotowy testamentu wspólnego widoczna jest w prawie cywilnym Aragonii. Początkowo możliwość sporządzenia takiego testamentu zgodnie z art. 94 ust. 1 Ustawy 15/1967 z dnia 8 kwietnia, o zbiorze prawa cywilnego Aragonii¹⁷⁴ mieli jedynie małżonkowie posiadający obywatelstwo Aragonii. Regulacja ta (wraz z innymi dotyczącymi prawa spadkowego) została jednak uchylona przez Ustawę 1/1999 z 24 II, o Sukcesjach na wypadek śmierci¹⁷⁵ której to art. 102 ust. 1 stanowił, że testament wspólny może być sporządzony przez Aragończyków, będących lub nie, małżonkami lub krewnymi (z kolei ta ustawa została uchylona w całości Rozporządzeniem 1/2011 - tym niemniej jednak przepisy dotyczące testamentu wspólnego w obu tych aktach prawnych są takie same, różnią się jedynie numeracją; przepisowi art. 102 ust. 1 odpowiada art. 417 ust. 1).

¹⁷² L. Roca-Sastre Muncunill: *Derecho de sucesiones, T. I*, Barcelona 1995, s. 240.

¹⁷³ *Ley 4/1995, de 24 V, de Derecho Civil de Galicia- Boletín Oficial de Estado, número 152, de 27 VI 1995; Diario Oficial de Galicia, número 107 de 6 VI 2006* (dalej: Ustawa 4/1995).

¹⁷⁴ *Ley 15/1967, de 8 VIII, sobre compilación del derecho civil de Aragón- Boletín Oficial de Estado de 11 VIII 1967* (dalej: Ustawa 15/1967).

¹⁷⁵ *Ley 1/1999, de 24 II, de Sucesiones por causa de muerte- Boletín Oficial de Estado número 72, de 25 III 1999; Boletín Oficial de Aragón, número 26, de 4 III 1999* (dalej: Ustawa 1/1999).

Z brzmienia art. 417 ust. 2 Rozporządzenia 1/2011 możemy wnioskować, że testament wspólny może być sporządzony jedynie przez dwie osoby - „Jeśli jedno z dwóch testujących jest Aragończykiem, a drugie...” (*Si uno de los dos testadores*). Regulacja ta różni się więc od regulacji z prawa Nawarry i Galicji, gdzie liczba podmiotów sporządzających testament wspólny nie jest przepisami ograniczona.

Inna sytuacja niż w prawie cywilnym Galicji i Aragonii, gdzie ustawodawca na podobieństwo regulacji z prawa cywilnego Nawarry rozszerzył zakres podmiotowy testamentu wspólnego z małżonków na wszystkie podmioty, występuje w prawie cywilnym Kraju Basków. Art. 49 ust. 1 Ustawy 2/1992 daje możliwość sporządzenia testamentu wspólnego jedynie małżonkom. Tym niemniej jednak, oprócz małżonków, testament wspólny mogą również sporządzić osoby, znajdujące się w związku partnerskim (*pareja de hecho*), instytucji wprowadzonej Ustawą 2/2003 o faktycznych związkach partnerskich¹⁷⁶. Wskazany akt prawny w art. 9 ust. 2 stanowi, że partnerzy z takiego związku mogą rozrządzać wspólnie swoim majątkiem za pomocą testamentu wspólnego albo testamentu braterstwa oraz zmieniać go lub odwoływać. Nadmienić ponadto należy, iż w projekcie z 31 V 2012 Ustawy Cywilnej Baskijskiej, proponowane jest rozszerzenie kręgu podmiotów uprawnionych do wspólnego testowania (poprzez uregulowanie, że testament wspólny lub braterstwa mogą sporządzić dwie osoby połączone więzami pokrewieństwa, bądź konkubinatu), celem dostosowania rozwiązań tradycyjnych do obecnych potrzeb¹⁷⁷. Wracając do Ustawy 2/1992 warto zauważyć, że w rozdziale dotyczącym dziedziczenia gospodarstw rolnych¹⁷⁸, zawarte są także regulacje dotyczące testamentu wspólnego (art. 172 tej ustawy stanowi, że za pomocą testamentu wspólnego małżonkowie będą mogli ustanowić dziedziczenie gospodarstwa rolnego oraz rozrządzić pozostałym swoim majątkiem).

„Obywatelstwo cywilne” podmiotów testujących

¹⁷⁶ Ley 2/2003, de 7 V, reguladora de las parejas de hecho- Boletín Oficial de Estado , número 284, de 25 XI 2011; Boletín Oficial del País Vasco, número 100, de 23 V 2003 (dalej: Ustawa 2/2003).

¹⁷⁷ *Academia Vasca de Derecho Zuzenbidearen Euskal Akademia (aprobado por su Junta de Gobierno en sesión del 28 - 05 -2012) Ilustre Colegio de Abogados del Señorío de Bizkaia -Bizkaia Jaurerr iko Abokatuen Bazkun Ohoretsua (aprobado por su Junta de Gobierno en sesión del 31 - 05 - 2012), Propuesta de Ley Civil Vasca, 31.05.2012 r., s. 14, 38, dostępny w Internecie [14.01.2015 r.]:*

<http://www.icasv-bilbao.com/images/actualidad/PropuestaLeyCivilVasca.pdf>

¹⁷⁸ Dodanym Ustawą 3/1999 z 6 XI o zmianie Ustawy o Prawie Cywilnym Kraju Basków, w odniesieniu do Prawa Cywilnego Gipuzkoa (Ley 3/1999, de 26 de noviembre, de modificación de la Ley del Derecho Civil del País Vasco, en lo relativo al Fuero Civil de Gipuzkoa - Boletín Oficial del País Vasco, número 249 de 30 XII 1999; Boletín Oficial de Estado, número 303 de 17 XII 2011) (dalej: Ustawa 1/1999).

Dla możliwości sporządzenia testamentu wspólnego według praw Wspólnot Autonomicznych podmioty testujące z reguły muszą posiadać „obywatelstwo cywilne” danej wspólnoty, według której prawa chcą sporządzić testament. Ustawa 1/1973 regulująca prawo cywilne Nawarry w art. 200 stanowi, że Nawarczycy mogą sporządzić testament wspólny w Nawarze albo poza nią. Zbliżone regulacje zawiera prawo cywilne Galicji¹⁷⁹, Kraju Basków¹⁸⁰, jak i Aragonii. Tym niemniej jednak, w art. 417 ust. 2 Rozporządzenia 1/2011 wskazano, że jednym z dwóch podmiotów testujących może być osoba spoza Aragonii, której właściwe jej prawo nie zabrania sporządzenia testamentu wspólnego.

Gdyby zaistniała sytuacja, że z obojga małżonków jedno będzie miało „obywatelstwo cywilne” wyżej wymienionych Wspólnot Autonomicznych, a drugie będzie podlegało tylko właściwości cywilnego prawa powszechnego, w razie śmierci tego drugiego, zgodnie z art. 9 ust. 8 HKC (dziedziczenie po zmarłym przebiega według prawa dla niego właściwego), zastosowanie będzie miał art. 669 HKC zabraniający sporządzania testamentów wspólnych. Art. 733 HKC mówi zaś, że nie będzie ważny w Hiszpanii testament wspólny zakazany przez art. 669, który Hiszpanie sporządzą w obcym państwie, nawet, gdy zezwalają na niego przepisy prawa Państwa, w którym to został sporządzony¹⁸¹.

Forma testamentu wspólnego

W Nawarze testament braterstwa można sporządzić w każdej z form przewidzianych przez Ustawę 1/1973, za wyjątkiem formy holograficznej. Muszą tylko spełnić wszystkie warunki wymagane dla danej formy¹⁸².

Prawo cywilne Galicji, zarówno przed, jak i po reformie z 2006 roku wymagało dla sporządzenia testamentu wspólnego formy notarialnej otwartej¹⁸³.

Z kolei w Aragonii testament wspólny według Ustawy 15/1967 mógł być sporządzony w jakiegokolwiek formie zwykłej, szczególnej czy wyjątkowej, jeżeli tylko spełniał przesłanki wymagane dla ważności testamentów sporządzonych w danych formach¹⁸⁴. Rozporządzenie 1/2011 nie dopuszcza już takiej dowolności w formie testamentu wspólnego, szczegółowo

¹⁷⁹ Art. 188 Ustawy 2/2006.

¹⁸⁰ Art. 12, 13 Ustawy 3/1992.

¹⁸¹ F. García Vicente: *El testamento...* jw., s.11.

¹⁸² J. Puig Brutau: *Fundamentos de derecho civil, Tomo V*, Barcelona 1977, s. 705.

¹⁸³ Art. 189 Ustawy 2/2006.

¹⁸⁴ Art. 94 § 2 Ustawy 15/1967.

określając dwie możliwe formy. Pierwsza to testament wspólny zamknięty, napisany własnoręcznie przez jednego z testatorów przy użyciu jakichkolwiek środków mechanicznych albo przez osobę trzecią na prośbę jednego z testatorów. Testator, który napisał własnoręcznie testament musi go podpisać jedynie na końcu dokumentu, pozostali natomiast testatorzy, powinni podpisać go na każdej stronie i u dołu testamentu. Testatorzy następnie muszą stawić się przed notariuszem pokazując jaką formę testamentu wspólnego wybrali, w jakiej formie go napisali i podpisali. Autoryzowany przez notariusza testament wspólny zamknięty zostaje u niego w archiwum, skąd też dokument ten będzie mógł być zabrany i zniszczony przez oboje testujących¹⁸⁵. Druga forma przewidziana dla testamentu wspólnego w prawie cywilnym Aragonii to testament wspólny holograficzny. Dla jego ważności wystarczy, że zostanie napisany przez jednego z testatorów, ze wskazaniem roku, miesiąca, dnia. Poza tym, zanim zostanie podpisany przez oboje, drugie z testujących musi pismem własnoręcznym zadeklarować, że ów testament działa także jako jego testament oraz podpisać go na wszystkich stronach i u dołu. W sytuacji, gdy wykorzystana zostanie forma holograficzna, a jeden z testujących umrze, testament będzie musiał być uznany i zaprotokołowany w obecności testatora, który przeżył drugiego¹⁸⁶.

W Kraju Basków, podobnie jak w Galicji, testament wspólny może zostać sporządzony jedynie przed notariuszem¹⁸⁷.

W związku ze znacznym zróżnicowaniem form, może powstać problem, gdy testament wspólny sporządzają podmioty z różnych Wspólnot Autonomicznych, gdzie dozwolony jest testament wspólny. M. Hernández uważa, że taki testament będzie zawsze ważny, jeżeli zostaną spełnione jednocześnie warunki z dwóch systemów prawnych, dopuszczających testamenty wspólne¹⁸⁸.

Odwołanie testamentu wspólnego

Najbardziej osobliwą kwestią dotyczącą testamentu wspólnego jest jego odwołanie. Należy rozróżnić odwołanie za życia testatorów i odwołanie po śmierci któregoś z nich. W prawie cywilnym Nawarry odwołanie dokonywane za życia testatorów reguluje art. 201 Ustawy 1/1973. Wyróżnia on odwołanie za zgodną wolą wszystkich testatorów, jak i

¹⁸⁵ Art. 410 Rozporządzenia Ustawowego Rządu Aragonii 1/2011.

¹⁸⁶ Art. 411 Rozporządzenia Ustawowego Rządu Aragonii 1/2011.

¹⁸⁷ Art. 49 ust. 2 Ustawy 3/1992.

¹⁸⁸ F. García Vicente: *El testamento...* jw., s.12.

dokonane jednostronnie przez któregokolwiek z nich. W tym drugim przypadku odwołanie będzie skuteczne, gdy fakt zaznajomienia się z nim pozostałych testatorów będzie niepodważalny. W sytuacji, gdy nieznane jest miejsce zamieszkania osoby, której odwołanie należy zakomunikować, trzeba zawiadomić tę osobę poprzez edykty publikowane w Biuletynie Urzędowym Państwa, czy też Biuletynie Urzędowym określonej prowincji oraz w gazecie cieszącej się największą popularnością w ostatnim znanym miejscu zamieszkania tej osoby. Aby jednak dokonać tych czynności, należy przedłożyć sporządzony przez notariusza lub sąd dokument stwierdzający fakt, że nieznane jest miejsce zamieszkania danej osoby będącej współtestatorem¹⁸⁹. Odwołanie testamentu skutkuje nieważnością wszystkich postanowień zawartych w testamencie, chyba, że testatorzy postanowili w testamencie co innego. Można z tego wnioskować, że mimo braku jednoznacznego nazewnictwa testament braterstwa uregulowany w Ustawie 1/1973 może mieć charakter korespektywny.

Przepisy dotyczące odwołania testamentu braterstwa za życia małżonków stosuje się także wobec Nawarczyków, którzy stracili swoje „cywilne obywatelstwo”¹⁹⁰. Testament braterstwa po śmierci jednego z testatorów, jeżeli testujący nie postanowili inaczej, jest nieodwoalny. Taką regułą zawiera art. 202 Ustawy 1/1973. Przewiduje od niej jednak wyjątki. Testator, który pozostał przy życiu, może odwołać oraz sporządzić na nowo postanowienia testamentu, które dotyczą jego własnego spadku i nie mają żadnego wpływu na rozrządzenia zmarłego lub zostały ustanowione na rzecz osoby ubezwłasnowolnionej albo zmarłej wcześniej niż testator¹⁹¹.

W Galicji testament wspólny można odwołać za życia testatorów poprzez zgodne oświadczenie woli, a także, w każdej chwili jednostronnie przez któregokolwiek z testujących w części zawierającej postanowienia tego testatora, nie mające charakteru korespektywnego¹⁹² (korespektywny testament wspólny w Galicji mogą zawierać jedynie małżonkowie). Jednostronne odwołanie, czy modyfikacja postanowień korespektywnych, mogą być dokonane jedynie za życia małżonków, a niosą za sobą skutek nieważności rozrządzeń wzajemnie zależnych. W przypadku śmierci jednego z małżonków albo utraty przez niego zdolności do testowania, wszystkie rozrządzenia korespektywne testamentu wspólnego stają się nieodwoalne. Oczywiście, podobnie jak prawo cywilne Nawarry, prawo

¹⁸⁹ J. Puig Brutau: *Fundamentos...* jw., s. 705.

¹⁹⁰ Art. 201 Ustawy 1/1973.

¹⁹¹ J. Puig Brutau: *Fundamentos...* jw., s. 705.

¹⁹² L. Roca-Sastre Muncunill: *Derecho...* jw., s. 240.

galicyjskie przewiduje od tej zasady wyjątki. Małżonek, który przeżył, może odwołać rozrządzenia zmarłego małżonka ustanowione na rzecz osoby, która została uznana za niezdolną do dziedziczenia po zmarłym, a także osoby która zakończyła życie wcześniej niż zmarły małżonek¹⁹³. Ustawodawca galicyjski przewiduje również, w jakiej formie powinien zostać odwołany testament wspólny. Tą formą jest testament notarialny otwarty. O odwołaniu pozostali testatorzy zostaną zawiadomieni przez notariusza, musi on jednak wiedzieć o istnieniu testamentu wspólnego oraz miejscu zamieszkania tych pozostałych testatorów. Brak takiego zawiadomienia nie będzie miał wpływu na ważność odwołania. Inaczej jest, gdy mamy do czynienia z rozrządzeniami korespektywnymi. Odwołanie takich rozrządzeń dla swojej skuteczności, musi być koniecznie oznajmione współmałżonkowi odwołującego. Zawiadomienie jest dokonywane przez notariusza, zatwierdzające odwołanie w ciągu trzydziestu dni roboczych od dokonania tego odwołania, a następnie jest realizowane w miejscu zamieszkania małżonka wskazanym w testamencie albo miejscu zamieszkania podanym przez odwołującego. Zawiadomienie dokonane w danych miejscach będzie skuteczne, nawet gdyby małżonek nie został w nich odszukany. Odwołanie zyskuje moc prawną, kiedy zostanie udowodnione, że małżonek odwołującego się o nim dowiedział¹⁹⁴.

W prawie cywilnym Aragonii obydwaj testatorzy mogą dokonać odwołania albo zmiany testamentu wspólnego wspólnie w jednym akcie. Jeśli chodzi o jednostronne odwołanie, czy też zmiany, są one możliwe tylko co do rozrządzeń niekorespektywnych, sporządzonych przez odwołującego/zmieniającego. Natomiast rozrządzenia korespektywne mogą zostać (jednostronnie) odwołane/zmienione za życia drugiego testatora albo po jego śmierci w przypadku, gdy zajądą przesłanki umożliwiające jednostronne odwołanie umowy dziedziczenia. Takie odwołanie/zmiana spowoduje jednak nieważność wszystkich rozrządzeń korespektywnych zawartych w testamencie. Ustawa jednak zaznacza, że regulacje te mają zastosowanie, jeżeli w samym testamencie wspólnym nie postanowiono inaczej¹⁹⁵. Przesłankami dopuszczającymi jednostronne odwołanie umowy dziedziczenia są: przyczyny określone w umowie; ciężkie niewypełnienie ciężarów i zobowiązań nałożonych umową dziedziczenia; zachowanie sprzeciwiające się zasadom współżycia rodzinnego; zaistnienie przesłanki, które w przypadku zwykłego dziedziczenia, decydowałyby o wydziedziczeniu¹⁹⁶.

¹⁹³ Art. 191 Ustawy 2/2006.

¹⁹⁴ Art. 192 Ustawy 2/2006.

¹⁹⁵ Art. 421 ust. 1-3 Rozporządzenia 1/2011.

¹⁹⁶ Art. 401 ust. 1 Rozporządzenia 1/2011.

(inaczej kwestię odwołalności regulowała Ustawa 15/1967, która w art. 97 ust. 3 wskazywała, że niemożliwie było odwołanie/zmiana ważnych rozrządzeń korespektywnych po śmierci jednego z małżonków i nie przewidywała co do tego żadnych wyjątków¹⁹⁷). Jednostronne odwołania/zmiany za życia drugiego testatora powinno się dokonać w otwartym testamencie notarialnym. Testator musi powiadomić notariusza o istnieniu testamentu wspólnego i miejscu zamieszkania innego testatora. Następnie notariusz w ciągu ośmiu dni roboczych zawiadamia drugiego testatora wyłącznie o fakcie dokonania odwołania/zmiany. Jednak brak takiego zawiadomienia nie ma wpływu na skuteczność dokonanej czynności¹⁹⁸.

W prawie cywilnym Kraju Basków odwołanie testamentu wspólnego może zostać dokonane przez oboje małżonków poprzez sporządzenie nowego testamentu albo umowy dziedziczenia przed notariuszem. Możliwe jest również jednostronne odwołanie testamentu braterstwa przez którekolwiek z małżonków, jednak dla skuteczności takiej czynności wymagane jest zawiadomienie drugiego małżonka. Warto zaznaczyć, że jednostronne odwołanie testamentu wspólnego albo jakichkolwiek jego postanowień skutkuje nieważnością wszystkich jego rozrządzeń¹⁹⁹. W prawie cywilnym Kraju Basków można spotkać regulację niespotykaną w prawie innych Wspólnot Autonomicznych. Gdyby jeden z małżonków zmarł w ciągu roku od daty sporządzenia testamentu, drugi nie będzie mógł odwołać rozrządzeń dotyczących ich majątku wspólnego. Nie przewidziano od tego żadnych wyjątków²⁰⁰.

Dysponowanie majątkiem poprzez czynności *intervivos*

Prawo cywilne Nawarry rozstrzyga kwestię dysponowania majątkiem poprzez czynności *intervivos* po zawarciu testamentu wspólnego, rozdzielając ją na dwie grupy, mianowicie: zbywanie majątku poprzez czynności nieodpłatne (*titulo lucrativo*) oraz odpłatne (*titulo oneroso*). Rozpoczynając od tych pierwszych, sporządzenie testamentu braterstwa nie sprzeciwia się odpłatnemu dysponowaniu własnym majątkiem, nawet gdyby w testamencie zamieszczona była klauzula stanowiąca inaczej. Dotyczy to dysponowania własnym majątkiem przed, ale również po śmierci któregoś z testatorów. Żyjący testator może również dokonywać odpłatnego zbycia majątku otrzymanego od zmarłego, z tym jednak wyjątkiem,

¹⁹⁷ M. Cuadrado Iglesias: *El testamento...* jw., s. 139.

¹⁹⁸ Art. 421 ust. 4 Rozporządzenia Ustawowego Rządu Aragonii 1/2011.

¹⁹⁹ Art. 51 Ustawy 3/1992.

²⁰⁰ Art. 52 Ustawy 3/1992; w Ustawie 3/1992 bardziej szczegółowo uregulowana jest kwestia odwoływania testamentów wspólnych gospodarstw rolnych (art. 175-176 teje ustawy).

że w przeciwieństwie do dysponowania majątkiem własnym, zawarta w testamencie klauzula stanowiąca inaczej będzie wiążąca. W sytuacji, gdy testament zawiera rozrządzenia wzajemne i ustanowienie spadkobiercy wspólnego wraz z zakazem zbywania majątku, taki zakaz należy rozumieć jedynie w odniesieniu do własnego majątku zmarłego testatora. Bardzo rygorystycznie uregulowana jest kwestia nieodpłatnego dysponowania majątkiem. Art. 204 Ustawy 1/1973 wprowadza zakaz takiego rozporządzania nawet swoim osobistym majątkiem, jednak wskazuje także wyjątki od tej zasady. Pierwszym z nich jest możliwość określenia innych reguł dotyczących nieodpłatnych czynności prawnych w samym testamencie braterstwa. Druga jest zgoda na dokonanie czynności wszystkich pozostałych testatorów. Trzecią z kolei wyrwą od reguły jest zbycie takich dóbr, których dysponowanie nie będzie miało żadnego wpływu na rozrządzenia zawarte w testamencie²⁰¹.

W prawie cywilnym Galicji testament wspólny nie ogranicza swobody dysponowania majątkiem żadnego z testatorów. Każdy z nich może dysponować w drodze czynności *inter vivos*, czy też *mortis causa*, całością lub częścią swojego majątku²⁰². Bardzo interesujące jest uregulowanie mówiące, że dyspozycja dobrami, których dotyczą rozrządzenia korespektywne testamentu wspólnego, będzie niosła za sobą taki efekt, że wzajemnie zależne rozrządzenia staną się nieważne, chyba, że na czynność została wyrażona wspólna zgoda. W przypadku śmierci jednego z małżonków współmałżonek może swobodnie rozporządzać majątkiem, którego dotyczą rozrządzenia korespektywne, z tym jednak założeniem, że w ciągu trzech lat, licząc od śmierci dłużej żyjącego małżonka, beneficjent postanowień testamentu wspólnego będzie mógł dochodzić zwaloryzowanej wartości rozporządzeń z obciążeniem dla spadku, bez uszczerbku dla zachowku²⁰³. Warto wspomnieć, że wcześniejsze regulacje dotyczące testamentu wspólnego z Ustawy 4/1995 nie zawierały żadnych regulacji dotyczących dysponowania majątkiem *inter vivos*, czy *mortis causa*.

Podobnie w Aragonii, nie obowiązująca już Ustawa 15/1967 nie zawierała żadnych przepisów regulujących dysponowanie majątkiem *inter vivos*. Obecnie, zgodnie z Rozporządzeniem 1/2011, mimo klauzul o przeciwnej treści, każdy z testatorów będzie mógł rozporządzać czynnościami *inter vivos* swoim majątkiem nieodpłatnie, bądź też odpłatnie, nawet po śmierci drugiego testatora. Od tej zasady przewidziane są jednak wyjątki²⁰⁴. Za

²⁰¹ J. Puig Brutau: *Fundamentos...* jw., s. 706.

²⁰² Art. 193 Ustawy 2/2006.

²⁰³ Art. 194 Ustawy 2/2006.

²⁰⁴ Art. 422 ust. 1 Rozporządzenia 1/2011.

życia sporządzających testament wszelkie rozporządzenie dobrami, których dotyczą rozrządzenia korespektywne, i które powodowałyby istotną zmianę albo nawet odwołanie tych rozrządzeń, powoduje, że wzajemnie zależne rozrządzenia tracą swą ważność²⁰⁵. Po śmierci jednego z testatorów, pozostały przy życiu może rozdysponowywać dobrami, którego dotyczą rozrządzenia korespektywne. Jeżeli dokonuje tego w drodze czynności prawnej nieodpłatnej, po jego śmierci osoba, której owe dobra miały przypaść, będzie posiadała roszczenie wobec obdarowanego albo jego spadkobierców o zwaloryzowaną wartość rozdysponowanego dobra. Gdyby jednak pozostały przy życiu testator rozporządził dobrami w drodze czynności prawnych odpłatnych, powodując tym samym nieważność rozrządzeń wzajemnie zależnych, beneficjent testamentu wspólnego również miałby prawo do żądania zwaloryzowanej wartości zbytych dóbr - w tym wypadku tylko od spadkobierców tego testatora. Roszczenia te wygasają w ciągu dwóch lat od śmierci rozdysponującego dobrami, których dotyczą rozrządzenia korespektywne testatora²⁰⁶.

Prawo baskijskie w Ustawie 3/1992 w dziale dotyczącym testamentów wspólnych nie reguluje omawianej kwestii²⁰⁷.

Nieważność małżeństwa, rozwód i separacja małżonków

We Wspólnotach Autonomicznych kwestii, co się dzieje z testamentem wspólnym sporządzonym przez małżonków po orzeczeniu rozwodu lub separacji, nie poruszyły wszystkie omawiane ustawodawstwa. Dział dotyczący testamentu wspólnego galicyjskiej Ustawy 2/2006 nie reguluje tego zagadnienia, mimo, że tylko małżonkowie mogą zawrzeć testament wspólny o charakterze korespektywnym. Brak uregulowań dotyczących losów testamentu wspólnego po stwierdzeniu nieważności, rozwodzie, czy też separacji możemy zauważyć także w dziale dotyczącym testamentu wspólnego w prawie baskijskim²⁰⁸. Jednak przedmiotowa kwestia jest przewidziana w projekcie z 31 V 2012 Ustawy Cywilnej Baskijskiej - wyrok unieważniający małżeństwo, separacja albo rozwód, wygaśnięcie

²⁰⁵ Art. 422 ust. 2 Rozporządzenia 1/2011.

²⁰⁶ Art. 422 ust. 3 Rozporządzenia 1/2011.

²⁰⁷ W części dotyczącej testamentów wspólnych, których przedmiotem są gospodarstwa rolne przedmiotową kwestię reguluje art. 178 tejże ustawy. Zgodnie zaś z projektem z 31 V 2012 Ustawy Cywilnej Baskijskiej, po otwarciu spadku jednego z testujących, skuteczne staną się sporządzone przez niego rozrządzenia. Po ich zaś spełnieniu, testator, który go przeżył, będzie mógł swobodnie dysponować swoim majątkiem w drodze czynności inter vivos i mortis causa, Academia Vasca..., Propuesta... jw., k. 38.

²⁰⁸ Ustawa 3/1992 reguluje jednak to zagadnienie, jeśli chodzi o testamenty wspólne dot. gospodarstw rolnych - stwierdzenie nieważności małżeństwa, rozwód oraz separacja powodują nieważność rozrządzeń ustanowionych w testamencie (art. 174 ust.1).

faktycznego związku partnerskiego - z wyłączeniem sytuacji, gdy partnerzy zawrą małżeństwo, będzie miał powodować nieważność postanowień testamentu wspólnego, za wyjątkiem rozrządzeń korespektywnych na korzyść dziecka małoletniego lub niepełnosprawnego²⁰⁹.

Prawo Nawarry, pomimo, że sporządzenie testamentu wspólnego nie jest tam ograniczone tylko do małżonków, określa w art. 201 Ustawy 1/1973 sytuację prawną po nastąpieniu tych dotyczących małżonków zdarzeń, stanowiąc, że wszystkie wspólne rozrządzenia małżonków oraz każde inne jednostronne rozrządzenia dotyczące osobistego spadku- mające również charakter korespektywny, będą nieważne. Identyczne rozwiązanie zawierała w art. 98 ust. 1 dotyczącym testamentu wspólnego aragońska Ustawa 15/1967. Według obecnego stanu prawnego w prawie cywilnym Aragonii nie będą miały żadnej skuteczności postanowienia korespektywne pomiędzy małżonkami ani rozrządzenia wzajemne niekorespektywne sporządzone przez jednego na rzecz drugiego, jeśli do śmierci któregoś z nich została stwierdzona nieważność małżeństwa, orzeczono rozwód, czy też separację albo co do tych kwestii toczą się sprawy sądowe, które zmierzają do powstania tych zdarzeń prawnych²¹⁰.

Popularność testamentów wspólnych

Informacje zebrane przez J. J. Castiella Rodrigez wśród notariuszy na przełomie lat 80/90 XX w., wykazały, że testament wspólny był wówczas bardzo popularnym narzędziem rozporządzania na wypadek śmierci wśród małżonków²¹¹. Aktualnie, mając chociażby na względzie fakt, iż według projektu z 31 V 2012 Ustawy Cywilnej Baskijskiej, instytucja testamentu wspólnego nie tylko ma być utrzymana, ale również jej zakres podmiotowy w podążaniu za obecnymi potrzebami rozszerzony, można z powodzeniem przyjąć, że nadal istnieje zainteresowanie sporządzaniem tego typu rozrządzeń.

Bibliografia:

1. *Academia Vasca de Derecho Zuzenbidearen Euskal Akademia (aprobado por su Junta*

²⁰⁹ Tamże, s. 38.

²¹⁰ Art. 123 Ustawy 1/1999, art. 438 Rozporządzenia 1/2011.

²¹¹ J. J. Castiella Rodrigez: *El testamento mancomunado institución exportable al código civil*, s. 48-49, dostępny w Internecie [14.01.2015 r.]:

http://www.navarra.es/home_es/Indices/Buscador/?q=testamento+mancomunado.

de Gobierno en sesión del 28 - 05 -2012) *Ilustre Colegio de Abogados del Señorío de Bizkaia -Bizkaia Jaurerri iko Abokatu en Bazkun Ohoretsua (aprobado por su Junta de Gobierno en sesión del 31 - 05 - 2012), Propuesta de Ley Civil Vasca, 31.05.2012 r., s. 14, 38, dostępny w Internecie [14.01.2015]:*

<http://www.icasv-bilbao.com/images/actualidad/PropuestaLeyCivilVasca.pdf>.

2. Capilla F., López A. M., Roca E., Valpuesta R., Montés V.L., *Derecho de sucesiones*, Valencia 1992.
3. Doliwa A., *Zakaz zawierania umów o spadek po osobie żyjącej*, „Edukacja Prawnicza” nr 5/2008, dostępny w Internecie [14.01.2015]:
<http://www.edukacjaprawnicza.pl/artykuly/artykul/a/pokaz/c/artykul/art/zakaz-zawierania-umow-o-spadek-po-osobie-zyjacej.html/>.
4. García Vicente F., Arubés Aisa D., Albiol Mares P., *El testamento mancomunado*, [w:] *Terceros encuentros del foro de derecho aragones*, Zaragoza 1994.
5. López Suárez M. A., *El testamento mancomunado en la ley de derecho civil de Galicia*, Coruña 2002.
6. Cuadrado Iglesias M., *El testamento mancomunado en el Ordenamiento jurídico español después de la Ley de 24 diciembre 1981*, [w:] *Estudio del derecho civil al homenaje al profesor José Beltrán de Heredia y Castaño*, red. E. Llams, Salamanca 1984.
7. Osajda K. (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. T III. Spadki*, Warszawa 2013.
8. Puig Brutau J., *Fundamentos de derecho civil, T. V*, Barcelona 1977.
9. Roca-Sastre Muncunill L., *Derecho de sucesiones, T. I*, Barcelona 1995.

Akty prawne:

1. Hiszpańska Konstytucja (*Constitución Española, Bolefín Oficial de Estado, número 311, de 29 XII 1978*).
2. Hiszpański Kodeks cywilny (*Real Decreto de 24 VII 1889 por el que se publica el Código Civil, Bolefín Oficial de Estado, número 206, de 25 VII 1889*).
3. Rozporządzenie Ustawowe Rządu Aragonii 1/2011 z 22 III, mocą którego ustanawia się pod tytułem "Kodeks Prawa Autonomicznego Aragonii" Tekst Zmieniający Prawa cywilne aragońskie (*Decreto Legislativo 1/2011, de 22 III, del Gobierno de Aragón, por el que se aprueba, con el título de «Código del Derecho Foral de Aragón», el Texto Refundido de las Leyes civiles aragonesas- Bolefín Oficial de Aragón, número*

- 63, de 29 III 2011).
4. Ustawa 1/1973 z 1 III, mocą której ustanawia się Zbiór Prawa Cywilnego Autonomicznego Navarry lub Nowe Prawo (*Ley 1/1973, de 1 III, por la que se aprueba la Compilación del Derecho Civil Foral de Navarra o Fuero Nuevo- Bole­tín Oficial de Estado, número 57, de 7 III 1973*).
 5. Ustawa 1/1999 z 24 II, o Sukcesjach na wypadek śmierci (*Ley 1/1999, de 24 II, de Sucesiones por causa de muerte- Bole­tín Oficial de Estado, número 72, de 25 III 1999; Bole­tín Oficial de Aragón, número 26, de 4 III 1999*).
 6. Ustawa 15/1967 z dnia 8 kwietnia, o zbiorze prawa cywilnego Aragonii (*Ley 15/1967, de 8 VIII, sobre compilación del derecho civil de Aragón- Bole­tín Oficial de Estado de 11 VIII 1967*).
 7. Ustawa 2/2003 o faktycznych związkach partnerskich (*Ley 2/2003 de 7 V, reguladora de las parejas de hecho- Bole­tín Oficial de Estado, número 284, de 25 XI 2011; Bole­tín Oficial del País Vasco, número 100, de 23 V 2003*).
 8. Ustawa 2/2006 z 14 VII, Prawa Cywilnego Galicji (*Ley 2/2006, de 14 VI, de Derecho Civil de Galicia- Bole­tín Oficial de Estado, número 191, de 11 VIII 2006; Diario Oficial de Galicia, número 124, de 29 VI 2006*).
 9. Ustawa 3/1992 z 1 VII, Baskiskiego Autonomicznego Prawa Cywilnego (*Ley 3/1992, de 1 VII, de Derecho Civil Foral Vasco- Bole­tín Oficial de Estado, número 39, de 25 II 2012, Bole­tín Oficial del País Vasco, número 153, de 7 VIII 1992*).
 10. Ustawa 3/1999 z 6 XI o zmianie Ustawy o Prawie Cywilnym Kraju Basków, w odniesieniu do Prawa Cywilnego Gipuzkoa (*Ley 3/1999, de 26 XI, de modificación de la Ley del Derecho Civil del País Vasco, en lo relativo al Fuero Civil de Gipuzkoa- Bole­tín Oficial del País Vasco, número 249 de 30 XII 1999; Bole­tín Oficial de Estado, número 303 de 17 XII 2011*).
 11. Ustawa 4/1995 Prawo Cywilne Galicji (*Ley 4/1995, de 24 V, de Derecho Civil de Galicia- Bole­tín Oficial de Aragón, número 152, de 27 VI 1995; Diario Oficial de Galicia, número 107, de 6 VI 2006*).
 12. Ustawa z dnia 23 IV 1964 – Kodeks cywilny.

